

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

ПЕСТРИКОВА ОКСАНА ВАСИЛІВНА

УДК 930(438).073 «КУБАЛЯ»:94(477) «17/18»

ПОЛЬСЬКИЙ ІСТОРИК ЛЮДВІК КУБАЛЯ
ТА ЙОГО ВНЕСОК У ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Спеціальність 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство
та спеціальні історичні дисципліни»

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Дніпро – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історіографії, джерелознавства та архівознавства Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

кандидат історичних наук, доцент
Воронів Віктор Іванович,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара, доцент кафедри
історіографії, джерелознавства та
архівознавства.

Офіційні опоненти:

Зашкільняк Леонід Опанасович,
доктор історичних наук, професор,
Львівський національний університет імені
Івана Франка, завідувач кафедри історії
Центральної та Східної Європи;

Земський Юрій Сергійович, доктор
історичних наук, професор, Хмельницький
національний університет, професор
кафедри міжнародних відносин та туризму.

Захист відбудеться «11» грудня 2019 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 08.051.14 Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара за адресою: 49010, м. Дніпро, пр. Гагаріна, 72, ауд. 512.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара за адресою: 49010, м. Дніпро, вул. Казакова, 8.

Автореферат розісланий « _____ » листопада 2019 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук, доцент

О. В. Бойко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Дослідження поглядів представників історичної науки інших народів на українське минуле ніколи не втрачало своєї актуальності. Особливо це стосується наукової спадщини репрезентантів тих народів, з якими в Україні були тривалі спільні періоди історії, зокрема польських істориків.

У науковому сенсі друга половина XIX ст. – початок XX ст., згідно з тезою відомого українського історика Л. Зашкільняка, була визначним часом як для польської історичної науки, так і для української, насамперед з огляду на її інституційне становлення та розвиток¹. Саме на цей активний з політичної, наукової і культурної точки зору період припали роки життя та наукової діяльності польського історика, одного з фахівців з історії українських земель XVI – XVII ст. Людвіка Кубалі.

Ця доба була часом становлення, розвитку та остаточного оформлення національних рухів та ідей націоналізму на території Центрально-Східної Європи, коли історія почала відігравати роль одного з найважливіших факторів формування національної свідомості. У польсько-українських стосунках історія та її інтерпретація посіли чи не ключове місце, перетворившись на своєрідні аргументи щодо минулого українців і поляків, зокрема їх взаємостосунків.

Для цього часу також був притаманний своєрідний сплеск у формуванні найтривкіших до сьогодні міфів в українській та польській історіографії, зокрема так званого козацького міфу. Як відомо, в умовах становлення української ідентичності та української історіографії події козацького періоду стали однією з основ для їх формування. Через це видається актуальним аналіз наукових праць зазначеного польського історика другої половини XIX – початку XX ст., присвячених українським козакам та знаковим подіям української історії другої половини XVII ст. Зауважимо, що цим аспектам у працях Л. Кубалі присвячено досить багато місця, тим більше, якщо врахувати той факт, що саме він став одним із співтворців своєрідного варіанту козацького міфу не лише в польській історичній науці, а й у художній літературі.

Загалом власне українські сюжети у працях польських істориків другої половини XIX – початку XX ст. неодноразово ставали об'єктом зацікавлення сучасних істориків як в Україні, так і в Польщі. Тому детальніше дослідження доробку й діяльності Л. Кубалі у цьому контексті може значно доповнити вже наявні історіографічні здобутки. Окрім того, огляд наукових напрацювань ще недостатньо відомих істориків, до яких, без сумніву, поки що можна віднести й Л. Кубалю, може істотно збагатити вже існуючу історіографічну традицію вивчення окремих конкретних проблем історії України, а також дасть можливість значно поглибити знання щодо загальних історіографічних процесів у польській та українській історичній науці другої половини XIX – початку XX ст.

---

¹ Зашкільняк Л. Польська історія та історіографія кінця XIX – початку XX ст. в оцінці галицьких українських істориків. Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. Rzeszów, 2005. Т. 3. S. 231.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Зміст дисертації узгоджується з планом науково-дослідної роботи кафедри історіографії, джерелознавства та архівознавства історичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, зокрема з науковою темою «Теоретичний та емпіричний потенціал спеціальних галузей історичної науки».

Метою дисертаційної роботи є встановлення загального внеску польського історика, представника львівського наукового осередку Людвіка Кубалі у дослідження подій української історії XVII ст.

Для досягнення мети дослідження розв'язуються такі дослідницькі **завдання**:

- охарактеризувати джерельну базу та з'ясувати стан вивченості теми в історіографії;
- виокремити й дослідити основні етапи життя та наукової діяльності Л. Кубалі, встановити особливості творчого стилю та головні складові наукового доробку історика;
- окреслити загальний образ, особливості просторової локалізації та змістовного наповнення ним самого поняття «Україна»;
- охарактеризувати збірний образ козаків, типовий для творчого доробку історика;
- проаналізувати особливості інтерпретації Л. Кубалею діяльності гетьмана Б. Хмельницького та ключових подій доби Хмельниччини;
- розкрити погляди дослідника на зміст та значення Переяславської ради, ключових подій після неї.

Об'єктом дослідження є творчий доробок польського історика другої половини XIX – початку XX ст. Людвіка Кубалі.

Предметом дослідження є погляди історика на ключові події української історії. Слід підкреслити, що в жодній з наукових праць попередніх авторів немає достатньо чіткого визначення того, чим власне були окремі теми й проблеми з історії України для польської історіографічної традиції означеного періоду. Тому в цій дисертаційній роботі під проблемами історії України (синонімами є також поняття «українські сюжети», «українська проблематика», «українська історія») насамперед розуміються наукові питання й аспекти, пов'язані з подіями історії, які мали місце на території сучасної України, а також ті, що вважаються в сучасному розумінні історичною традицією України (наприклад, конкретні історичні особи чи факти).

Для цього дослідження варто виокремити три рівні **хронологічних меж**. *Перший* – зумовлений власне роками життя Л. Кубалі (1838–1918 рр.). Беручи за хронологічні межі саме роки життя історика, слід зауважити, що для нашого дослідження найбільш вагому роль відіграв період його наукової активності, який датується кінцем 1860-х–1922 р. Нижня хронологічна межа пов'язана з першим дослідженням Л. Кубалі під назвою «Stanisław Orzechowski i wpływ jego na Rzeczpospolitą wobec reformacji XVI wieku: rzecz historyczna». Верхня – дещо виходить поза межі років життя Л. Кубалі, проте вона зумовлена публікацією

останнього, шостого за ліком тому історичних нарисів під назвою «Wojny duńskie i rokój oliwski», що сталося вже після смерті дослідника. *Другий рівень* хронологічних меж стосується власне суто внутрішньої хронології творчої спадщини історика, тобто часових меж описуваних ним подій. У цьому випадку нижня хронологічна межа – це початок XVI ст., а саме діяльність С. Оріховського, а верхня – 1660 р., оскільки саме цим роком завершується серія його історичних нарисів, а для сюжетів з історії України – це відповідно рік Чуднівської битви.

Третій рівень хронологічних меж зумовлюється історіографічною традицією вивчення наукової спадщини історика. Нижня хронологічна межа тут датується 1880 р., а саме часом появи першого огляду нарисів Л. Кубалі авторства Г. Сенкевича², тоді як верхню складають останні сучасні дослідження з теми, присвячені аналізу доробку Л. Кубалі.

Географічні межі дослідження мають два рівні. Перший зумовлений кордонами країн, на території яких присутня історіографічна традиція дослідження наукового доробку Л. Кубалі. Це переважно Україна та Польща. Другий – стосується місць, описуваних у нарисах історичних подій. Це здебільшого територія сучасних України та Республіки Польщі, частково Білорусі та Молдови.

Методологічна основа дослідження побудована на принципах історизму та наукової об'єктивності. Робота написана на основі загальнонаукових, спеціально-історичних та конкретно-наукових методів. Невід'ємною складовою цього дослідження стало використання загальноісторичних методів: історико-порівняльного, ретроспективного, історико-генетичного та історико-типологічного. Оскільки праця має історіографічний характер, його виконання неможливе без використання суто історіографічних методів, зокрема історіографічного синтезу та історіографічного аналізу.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше зроблено спробу комплексного дослідження життя та наукової діяльності польського історика другої половини XIX – початку XX ст. Людвіка Кубалі та з'ясовано його внесок у процес дослідження української історії XVI – XVII ст.

У дослідженні також було:

- здійснено комплексний аналіз наукової історіографічної традиції вивчення творчої спадщини історика через дослідження формування його історіографічного образу;
- визначено особливості та еволюцію стилю історіописання Л. Кубалі;
- встановлено місце історії українських земель у його загальному творчому доробку;
- досліджено сутність образу України в уявленні Л. Кубалі, його погляди на загальний перебіг козацько-польського конфлікту другої половини XVII ст.;

---

² Litwos [H. Sienkiewicz]. Ruch literacko-naukowy Dr. L. Kubala. – Szkice historyczne. – Serya pierwsza Lwów 1880 (str. 332). Niwa, 1880. S. 311–312.

- з'ясовано особливості бачення істориком місця та ролі Переяславської ради 1654 р. та Гадяцької угоди 1658 р. в історії Речі Посполитої другої половини XVII ст.

Окрім того, в дисертації було доповнено вже відомі напрацювання в історичній науці щодо створення найповнішої наукової біографії Л. Кубалі, а також особливостей характеристики ним збірних образів козаків та українського козацтва.

Практичне значення отриманих результатів. Матеріали та результати дослідження можуть бути використані для розробки навчальних курсів з історії польської історичної науки другої половини XIX – початку XX ст., української історичної науки, історії польсько-українських відносин означеного періоду та частково для дослідження історії країн Центрально-Східної Європи.

Результати дослідження апробовані у шести наукових публікаціях (з них п'ять в українських фахових виданнях, одна – у закордонному виданні) та доповідях на 10 міжнародних і всеукраїнських конференціях. Основні положення дисертаційної роботи обговорювалися на кафедрі історіографії, джерелознавства та архівознавства Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Апробацію дослідження представлено доповідями на таких наукових міжнародних та всеукраїнських конференціях: Міжнародна конференція молодих учених «68-і Каразінські читання» (Харків, 2015 р.); Міжнародна конференція молодих учених «70-і Каразінські читання» (Харків, 2017 р.) Міжнародна наукова конференція «Польське визвольне повстання 1863 р.» (Київ, 2017 р.); X Міжнародна студентська конференція «Реформація і конфесіоналізація в ранньомодерній Європі. Вплив релігійних змін на політику, суспільство і мистецтво (Краків, 2017 р.); Міжнародна наукова конференція «1918 рік у Литві та Польщі з сучасної перспективи Центральної та Східної Європи: історія, політика та культура» (Вільнюс, 2018 р.); Міжнародна конференція «Спільна спадщина. Річ Посполита обох народів в польській та українській історичній думці XIX і XX століть» (Дрогобич, 2018 р.); Міжнародна наукова конференція «Культура та історія козащини. У 360 річницю підписання Гадяцької угоди» (Вроцлав, 2018 р.); Всеукраїнська наукова конференція «Перші Наддніпрянські читання: актуальні проблеми історії, археології та етнології» (Дніпропетровськ, 2013 р., 2015 р.); Всеукраїнська наукова конференція «Другі Наддніпрянські читання: актуальні проблеми історії, археології та етнології» (Дніпропетровськ, 2016 р.); Всеукраїнська наукова конференція «X Богданівські читання» (Черкаси, 2017 р.).

Подальші перспективи дослідження полягають у можливому розширенні об'єкта та предмета дослідження, тобто виходу за рамки вивчення суто проблем української історії у працях Л. Кубалі, а також зверненні до більш широкого, загальнопольського контексту його праць. Плідними також будуть дослідження сутності творчості історика як історіографічного феномену, тобто порівняння його нарисів з подібними явищами в історичній науці того часу та встановлення ступеня їх унікальності в загальному історіографічному процесі другої половини XIX – початку XX ст.

Структура дисертації побудована за хронологічно-проблемним принципом, відповідає поставленій меті та розв'язанню визначених дослідницьких завдань. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (324 позиції) і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 225 сторінок, з них 156 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми дисертаційної роботи, її зв'язок з науковими програмами; визначено мету і завдання, об'єкт і предмет, хронологічні та територіальні межі дослідження, наукову новизну отриманих результатів, їхнє теоретичне та практичне значення, подано інформацію щодо апробації наукових результатів.

У **першому розділі «Джерельна база, історіографія та теоретико-методологічне підґрунтя дослідження»** висвітлено стан та рівень вивчення проблеми в історіографії, охарактеризовано джерельну базу, розкрито її теоретичні та методологічні підстави.

У *підрозділі 1.1. «Джерельна база дослідження»* здійснено спробу систематизації використаних для написання дисертації джерел відповідно до схеми, котра передбачає три рівні: конкретного тексту історика, «великого тексту»³ історика та джерел, які висвітлюють соціально-культурний контекст. Оскільки дослідження має майже виключно історіографічний характер, то під історіографічними розуміються усі джерела, які дають можливість наблизитися до найбільш повного висвітлення об'єкта і предмета дослідження.

Основа джерел *першого рівня* джерельної бази склали ті праці Л. Кубалі, які безпосередньо стосуються предмета дослідження, тобто особливостей українських сюжетів у загальному доробку історика. Переважно це праці, які висвітлюють ряд сюжетів козацької історії середини XVII ст. Зокрема, це причини та початок козацького повстання під проводом Б. Хмельницького, перебіг бойових дій, підписання договорів та ключових подій після повстання, наприклад Гадяцької угоди. Сюди ж слід віднести його дослідження, присвячене С. Оріховському, а також драму «Ruś» («Русь»).

Другий рівень історіографічних джерел складають інші праці Л. Кубалі, які прямо не стосуються історії українських земель, однак присутність яких дає можливість з'ясувати місце предмета досліджень у загальній науковій спадщині історика. Переважно це серії історичних нарисів, щодо перебігу воєн Речі Посполитої у середині XVII ст., а також праці, які не увійшли до шеститомного серійного видання. Більшість з цих нарисів можна віднести до ранніх досліджень Л. Кубалі. До цього ж рівня відносяться його публіцистичні твори.

Нарешті, *третій рівень* включає джерела різного походження, які відображають соціокультурну ситуацію часів Л. Кубалі. До цих джерел слід віднести листи, спогади сучасників та офіційні документацію, пов'язану з

³ Колесник І. Українська історіографія: концептуальна історія : монографія. Київ, 2013. С. 62

навчанням чи професійною діяльністю польського історика. Переважна більшість цих джерел була використана для написання біографічної частини цього дослідження.

У підрозділі 1.2. «Історіографія проблеми» проаналізовано наявну історіографічну традицію дослідження життя та наукового доробку Л. Кубалі. Так, виокремлено чотири етапи зацікавлення його науковою спадщиною, відповідно до схеми формування історіографічного образу дослідника⁴. До *першого етапу* можна віднести прижиттєві відгуки та рецензії на дослідження історика, які відображають загальну реакцію тодішньої наукової спільноти на праці Л. Кубалі. Це публікації краківського історика М. Бобжинського⁵, варшавських – А. Рембовського⁶, Т. Корзона⁷, С. Смоленського⁸, львівських – М. Кордуби⁹, І. Крип'якевича¹⁰, С. Томашівського¹¹, М. Грушевського¹². Після смерті історика у 1918 р. можна вести мову про появу перших, хоч і не зовсім наукових, біографій Л. Кубалі. До них належать некрологи авторства Л. Фінкля¹³, Б. Дембіцького¹⁴, К. Конарського¹⁵ та ін. Ці некрологи склали основу *другого, некрологічного, етапу* формування історіографічного образу дослідника.

Початок *третього, тобто науково-критичного етапу* зацікавлення доробком історика можна датувати 1920-ми рр., що було пов'язано з дискусією в польській науковій літературі стосовно джерел повісті польського письменника Г. Сенкевича «Вогнем і мечем». На твори Л. Кубалі тоді звернули увагу О. Гурка¹⁶ та Ю. Кіяс¹⁷, які проаналізували доробок історика та його вплив на творчість Г. Сенкевича. Після Другої світової війни тривалий час на науковий доробок історика не звертали особливої уваги. Тільки у 1951 р. з'явилась перша наукова біографія Л. Кубалі «Dwa trudne żywoty: na drogach rozwoju naukowego Tadeusza Wojciechowskiego i Ludwika Kubali» («Два складні життя: на шляху

⁴ Ця схема передбачає існування прижиттєвого, некрологічного, науково-критичного та редукційного етапів. Виокремлення кожного з них не відбувається суворо за послідовним хронологічним принципом і межі кожного з них можуть накладатися одна на одну.

⁵ Bobrzyński M. Jerzy Ossoliński. Niwa. 1883. R. 2. Z. 200. S. 556–571.

⁶ Rembowski A. Sejm Czteroletni Kalinki. Niwa. 1881. R. XII. Z. 212. S. 553–587.

⁷ Korzon T. [Rec. na:] Kubala L. Drugie Liberum Veto (Biblioteka warszawska, 1906, II, str. 1–28) Tenże: Dwa poselstwa w r. 1654 (Biblioteka warszawska, 1906, IV, str. 532–558). Kwartalnik Historyczny. 1907. S. 734–739.

⁸ Smoleński W. «Szkice Historyczne» dra Kubali. Prawda. R. 1. 1881. № 1. S. 18–20.

⁹ Кордуба М. [Рец. на:] Ludwik Kubala – Zaprzepaszczona kraina (Kwartalnik historyczny 1907, st. 612–653). ЗНТШ. 1908. Кн. V. Т. LXXXV. С. 210–211.

¹⁰ Крип'якевич І. [Рец. на:] Ludwik Kubala – Przysięga w Perejasławiu i «stati» Bogdana Chmielnickiego (Kwartalnik historyczny 1904, стор. 220–242). ЗНТШ. 1905. Кн. I. Т. LXIII. С. 17–19.

¹¹ Томашівський С. [Рец. на:] Dr. L. Kubala – Szkice historyczne. Serya pierwsza i druga, Краків, 1896, стор. 337. ЗНТШ. 1897. Кн. V. Т. XIX. С. 27–31; Томашівський С. [Рец. на:] Ludwik Kubala – Zajęcie Kijowa przez Moskwę w r. 1654 i zatarg prawosławnej cerkwi ruskiej z patriarhatem moskiewskim. ЗНТШ. 1902. Кн. III. Т. XLIII. С. 19–20.

¹² Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / гол. ред. П. Сохань та ін. Київ : Наук. думка, 1997. Т. 9. Кн. 2. 776 с.

¹³ Finkel L. Ludwik Kubala. Kwartalnik Historyczny. 1918. R. XXXII. S. 518–524.

¹⁴ Dębicki Z. L. Kubala. Tygodnik Pustrowany. 1918. 10 IX 1918. № 204.

¹⁵ К. К. [Konarski K.] Ludwik Kubala. Przegląd historyczny. Warszawa. 1917–1918. t. 21. S. 430–432.

¹⁶ Górka O. «Ogniem i mieczem» a rzeczywistość historyczna. Warszawa, 1934, 263 s.

¹⁷ Kijas J. Źródła historyczne powieści «Ogniem i mieczem». Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej. 1927. 24/1/4. S. 119–135.

наукового розвитку Тадеуша Войцеховського і Людвіка Кубалі»). Пізніше, в 1963 р. Г. Барич дещо доповнив власне дослідження біографії Л. Кубалі у збірці нарисів, присвяченій галицьким інтелектуалам другої половини XIX – початку XX ст.¹⁸

Часом дослідження загальної наукової спадщини історика став проміжок від 1971 р. (поява статті А. Кубяк¹⁹) до виходу в світ останніх сучасних досліджень. Тут спостерігається урізноманітнення контекстів, крізь призму яких аналізується життя та науковий спадок Л. Кубалі. Так Д. Редерова сконцентрувала увагу на діяльності історика в Академії знань, М. Франц – на дослідженні ним історії військової справи козаків²⁰, З. Ромек подав більш повну біографію Л. Кубалі у проекті «Багатокультурне історичне середовище Львова в XIX і XX ст.»²¹. Саме на цьому етапі з'являються праці, де піднімається питання щодо сприйняття Л. Кубалі саме як автора праць, які стосуються української історії. Це розвідки О. Рудої²², А. Ткачук²³, Т. Срогоша²⁴ і Н. Білик²⁵.

Четвертий етап, який має редуційний характер, розпочався ще за життя історика, а саме з появи ювілейної літератури, присвяченої польському Січневому повстанню 1863 р., в якому Л. Кубала брав активну участь. Окрім того, належать згадати праці Ю. Бялині-Холодецького²⁶, Ю. Стелли-Савіцького²⁷ та Ф. Равіти-Гавронського²⁸. Невід'ємною складовою цього етапу стали узагальнюючі праці з історії польської історичної науки, а також замітки в різних енциклопедіях та словниках.

У підрозділі 1.3. «Методологічне підґрунтя дослідження та його термінологічна основа» підкреслено, що невід'ємною частиною процесу досягнення результатів дослідження стало використання методів загальнонаукового та спеціально-історичного характеру. Серед останніх слід виокремити історико-порівняльний, історико-генетичний, історико-діахронічний та історико-біографічний. Використання *історико-біографічного*

¹⁸ *Barycz H.* Dwa trudne żywoty: na drogach rozwoju naukowego Tadeusza Wojciechowskiego i Ludwika Kubali. *Życie i myśl.* 1953. № 7–8 (Lipiec – Sierpień). S. 601–639; *Barycz H.* Wśród gawędziarzy, pamiętnikarzy i uczonych galicyjskich: studia i sylwety z życia umysłowego Galicji XIX w. Kraków, 1963. T. 2. 390 s.

¹⁹ Kubiak A. Badania nad dziejami wojskowości w twórczości Ludwika Kubali. *Studia z dziejów polskiej historiografii wojskowej.* Poznań, 1975. T.1. S.101–115.

²⁰ Franz M. Ludwik Kubala jako historyk dziejów wojskowości kozaczyzny zaporoskiej. *Studia z dziejów polskiej historiografii wojskowej.* Poznań. T. III. S.31–48.

²¹ Romek Z. Ludwik Kubala (1838–1918). *Złota Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku / red. J. Maternicki, L. Zaskilniak.* Lwów, 2007. S.181–200.

²² Руда О. Людвік Кубала як дослідник історії польсько-українських відносин XVII століття. *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. / Pod red. J. Maternickiego, L. Zaskilniaka.* Rzeszów, 2004. T. 2. S. 209–217.

²³ Ткачук А. Постать Богдана Хмельницького в творчому доробку Людвіга Кубалі. *Чорноморський вісник.* 2014. № 10. С. 137–141.

²⁴ Srogosz T. Postacie Kozaków w historiografii Ludwika Kubali. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: зб. наук. ст.* 2012. Вип. 21, Ч. 2. С. 88–92.

²⁵ Білик Н. Українсько-польські взаємини в інтерпретації польського історика Людвіка Кубалі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Історія.* 2016. Вип. 2(2). С. 12–19.

²⁶ Białynia Chołodecki J. *Pamiętnik powstania styczniowego w pięćdziesiątą rocznicę wypadków.* Lwów, 1913. 425 s.

²⁷ Stella-Sawicki J. *Galicja w powstaniu styczniowym.* Lwów, 1909. 199 s.

²⁸ Rawita-Gawroński F. *Rok 1863 na Rusi. Ruś Czerwona i Wschód.* Lwów, 1902. 880 s.

методу дало можливість описати, реконструювати та проаналізувати обставини життя та результати діяльності Л. Кубалі. Зокрема, за його допомогою було виокремлено та охарактеризовано основні періоди біографії Л. Кубалі та етапи його наукової діяльності.

Історико-генетичний метод, завданням якого є пояснення фактів, виявлення причини їх появи, особливостей розвитку та їх наслідків, під час дослідження наукового доробку Л. Кубалі дозволив з'ясувати інтелектуальне підґрунтя, еволюцію його поглядів та підходів до матеріалу, шляхи формування ним основних наукових ідей, представлених у дослідженнях стосовно окремих сюжетів української історії.

Історико-діахронічний метод дозволив простежити характер і динаміку уявлень Л. Кубалі на історію України, з'ясувати причини і характер їх змін, їх взаємозалежність від загальноприйнятих наукових поглядів на відповідні теми, а також врахувати соціально-політичну ситуацію другої половини ХІХ – початку ХХ ст. та вплив на погляди історика тодішньої політичної ситуації на польських та українських землях.

У другому розділі **«Людвік Кубаля – основні штрихи до наукової біографії»** розкрито основні етапи життя та діяльності Л. Кубалі.

Підрозділ 2.1. «Краківський період: становлення Л. Кубалі як історика» присвячений 1838–1869 рр. у житті історика як часові, на який припало навчання Л. Кубалі в Ягеллонському університеті (спочатку на правничому, а потім на історичному факультетах), його участь у Січевому повстанні 1863 р., спроби драматургічної діяльності та власне початок його становлення як історика. У його межах історик написав першу наукову працю «Stanisław Orzechowski i jego wprawy na rozwój i upadek Reformacji w Polsce». Після невдалої спроби очолити новостворену кафедру польської історії в Ягеллонському університеті він перебрався до Львова.

З переїздом у 1869 р. до Львова розпочинається якісно новий етап у біографії Л. Кубалі, розкриттю якого присвячено *підрозділ 2.2. «Львівський період: наукова кар'єра дослідника»*. У Львові протягом 1869–1906 рр. він працював помічником учителя, а потім учителем у гімназії Франца Йосипа. Упродовж 1869–1878 рр. у часописі «Dziennik naukowy i literacki» Л. Кубаля публікував нариси, присвячені історії середини ХVІІ ст. Ці праці згодом увійшли до опублікованих у 1880 р. перших двох томів його «Skiców historycznych» («Історичних нарисів»), переважно присвячених висвітленню подій козацько-польського конфлікту. Наступне важливе дослідження Л. Кубалі було присвячене постаті коронного канцлера Є. Оссолінського, за яке він отримав як критику, так і визнання. Згодом друком з'явилися чотири томи його нарисів, присвячених подіям 1654–1660 рр. Окрім наукової та вчительської діяльності, Л. Кубаля брав досить активну участь у житті міста. Зокрема він був співорганізатором І З'їзду журналістів та літераторів, ініціатором встановлення панорами «Битва під Рацлавицями» авторства В. Коссака, пам'ятника польському письменнику графу А. Фредро тощо.

У підрозділі 2.3. «*Особливості творчості історика та погляди Л. Кубалі на роль і місце історії*» подано основні риси стилю історіописання, притаманного історика, а також характеристики його поглядів на значення історії в житті суспільства.

У власних дослідженнях Л. Кубалі неодноразово висловлював думку про те, що використання досвіду минулого важливе для існування суспільства, особливо польського, з огляду на його становище після поділів. Більшість праць Л. Кубалі присвячена історії Речі Посполитої середини XVII ст. Цей час історик вважав переломним для польської історії, оскільки він, на його думку, ознаменував початок її політичного занепаду. Ця тема загалом була чи не найбільш актуальною для польської історіографії другої половини XIX–початку XX ст., а процес пошуку відповіді на причини занепаду започаткував оформлення трьох історіографічних шкіл у польській історіографії означеного періоду: краківської, варшавської та львівської. Науковий доробок Л. Кубалі досить складно однозначно вписати до якоїсь із перелічених шкіл, враховуючи відсутність у його працях чіткої позиції стосовно причин занепаду польської держави, а також його стиль історіописання та загальні погляди на функції історії.

Мистецтво історіописання, на думку історика, полягало у необхідності зацікавлення публіки її історичним минулим. Такі погляди наближають Л. Кубалю до відомого польського романтика К. Шайнохи, який вважав, що історик у собі має обов'язково поєднувати два таланти: митця та дослідника. «*Szkice historyczne*» Л. Кубалі в історичній науці кінця XIX–початку XX ст. були своєрідним і особливим явищем, оскільки поєднували риси наукового дослідження та художнього твору. Використання художніх засобів у науковому тексті викликало критику з боку сучасників Л. Кубалі, проте одночасно сприяло його популярності серед широкого кола читачів. Власне сам жанр нарису, як порівняно стислої форми переказу інформації, посприяв тому, що його публікації зазвичай краще сприймалися непрофесійними читачами, а не власне істориками.

У третьому розділі «**Українські землі середини XVII ст. та козацтво у науковому доробку Л. Кубалі**» аналізується географічна локалізація та змістовне наповнення поняття «Україна» у дослідженнях Л. Кубалі та встановлюються основні риси збірного образу козаків в інтерпретації історика.

У підрозділі 3.1. «*Просторова локалізація та зміст понять «Україна» і «українські землі» в уявленні Л. Кубалі*» констатується, що загалом Україну він подавав переважно бунтівним краєм, при цьому частіше використовуючи словосполучення «збунтована Україна» або «замиріння України». Україна для нього є охопленою козацькими заворушеннями територією.

Навіть попри часте вживання топоніму, досить складно встановити чітку географічну та адміністративну локалізацію України у дослідженнях історика. Переважно він пов'язував Україну з тими землями, котрі знаходилися під контролем козаків відповідно до договорів, укладених протягом середини XVII ст. У такому випадку українськими землями ним вважалися території трьох

воєводств: Київського, Чернігівського та Брацлавського. Помітною тенденцією у працях Л. Кубалі також було використання топонімів «Малоросія» або «Мала Русь» щодо означення територій, котрі відійшли під протекторат Московського царства після 1654 р.

У дослідженнях Л. Кубалі також можна знайти іменування українських земель терміном «Козаччина» («Kozaczyzna»). При цьому розрізняється використання ним цього поняття одразу у двох значеннях – соціальному та територіальному (географічному), тобто одночасно для позначення власне козацької спільноти і суто контрольованої ними території.

Розвиток історичної науки та загалом соціально-політична ситуація в Європі протягом другої половини ХІХ – початку ХХ ст. помітно позначилися загалом на особливостях використання поняття «Україна» у власних дослідженнях більшістю тогочасних польських істориків. Це проявлялося в тому, що українські території ними називалися переважно «кресами» або «Руссю». Однак ця тенденція не була характерною для праць Л. Кубалі

У підрозділі 3.2. «*Козаки та козацтво на сторінках досліджень Л. Кубалі*» продемонстровано особливості авторського підходу до висвітлення збірного образу козаків та козацтва в цілому. Слід зазначити, що козацька тематика практично ніколи не втрачала своєї актуальності у польській літературі, починаючи від праць хроністів, де фіксуються початки формування «козацького міфу» ще у ХVІІ ст. На думку дослідників, сформовані польськими хроністами негативні стереотипи характеристики козацтва як руйнівної, антидержавної сили, згодом утвердилися в польській історичній науці ХІХ–ХХ ст. Також не останнє місце в цьому процесі відіграли політичні події, коли українські та польські дослідники шукали історичні аргументи для підтримки власної політичної позиції та переорієнтовували історичну науку на виконання патріотично-виховних завдань.

У нарисах Л. Кубалі відсутні будь-які спроби пояснити походження запорозьких козаків, оскільки ці питання знаходились поза хронологічним межами «*Szkiców Historycznych*». Дослідником спеціально підкреслювалися особливості віри козака з присутністю в ній відьом і «безбожністю». Український козак у дослідженнях Л. Кубалі переважно є стереотипним відображенням козака з хронік середини ХVІІ ст. У ранніх дослідженнях Л. Кубалі більш виразно подано протиставлення «свій-чужий», де козаки отримують риси дикого та жорстокого ворога. Натомість значно більш різноманітний образ отримали реальні історичні особи (І. Виговський, Т. Хмельницький, І. Золотаренко, І. Богун та ін.). У пізніших дослідженнях історика також не зникало його особисте переконання, що козацтво і держава, або хоча б самостійність, абсолютно непеєднані речі. Л. Кубала вважав, що козаки взагалі не здатні до державотворчих процесів і можуть бути лише підлеглими.

У четвертому розділі «**Характеристика Богдана Хмельницького та доби Хмельниччини Людвіком Кубалею**» аналізується підхід дослідника до постаті козацького гетьмана, зокрема його ролі в подіях 1648–1657 рр.

Еволюції образу гетьмана в інтерпретації Л. Кубалі присвячено *підрозділ 4.1. «Місце образу Б. Хмельницького у творчому доробку історика»*. Б. Хмельницький був присутній у багатьох його текстах і отримав його досить розгорнуту характеристику. Взагалі особа гетьмана посідає чільне місце в історичній нараці Л. Кубалі, оскільки він належав до тих істориків, які відводили визначальне місце історичним особам в історії. Про це може переконливо свідчити значна кількість його праць, присвячених власне окремим історичним персонажам.

Процес формування образу козацького гетьмана у дослідженнях Л. Кубалі може бути розділений на два етапи. Перший етап представлений дослідженнями, опублікованими протягом 1878–1883 рр., які не відрізнялися особливо критичним ставленням до інформації, поданої у використаних автором джерелах. У перших нарисах історика Б. Хмельницький був поданий через формування опозиції «герой-антигерой», де головним героєм зображувався Я. Вишневецький. Тому, характеризуючи Б. Хмельницького, історик переважно використовував означення «бунтівник» або «неприятель» та надавав майже винятково негативні якості його особі (зокрема жорстокість, хитрість та пияцтво).

У пізніших дослідженнях історика, які публікувалися після 1910 р., багатоманітність у репрезентації Б. Хмельницького помітно розширилася. Зокрема для цього етапу була притаманна авторська емпатія до нього, яка проявлялася у співпереживанні та намаганні з'ясувати, що саме керувало діями Б. Хмельницького. У нараці історика з'явилася не лише позиція польської сторони, але й з козацької. Такі зміни можуть бути пов'язані з суттєвим розширенням кола використовуваних автором джерел, а також своєрідною зміною перспективи у його дослідженнях. Йдеться про те, що якщо дослідження першого етапу були присвячені виключно козацько-польському конфлікту, де козацька сторона сприймалася майже винятково як ворожа, то в пізніших нарисах Л. Кубалі козацьке повстання подається частиною польсько-московського протистояння, в якому функцію основного ворога для Речі Посполитої виконувало Московське царство.

З особою Б. Хмельницького у польського вченого нерозривно пов'язаний вибух повстання, характеристика якого істориком аналізується у *підрозділі 4.2. «Доба Хмельниччини як один із центральних сюжетів у нарисах Л. Кубалі»*. Слід зауважити, що причини польсько-козацького конфлікту ним не пояснювалися виключно мотивами особистої помсти Б. Хмельницького. Він убачав ряд соціальних та політичних причин, які спричинили цей конфлікт. Зокрема історик вважав однією із причин повстання соціально-економічну політику Речі Посполитої на українських територіях, наприклад, «Ординацію війська запорозького» 1638 р., яка значно зменшила козацький реєстр, перетворивши кілька десятків тисяч вільних козаків на селян.

Л. Кубалю не мав чітко визначеного терміна для означення описуваних ним подій. Однак найбільш часто в його нарисах використовувались поняття «бунт» і «повстання», хоча інколи в його працях можна також натрапити на терміни

«домо́ва війна», «рокош», «ребелія» або «козацька війна». Можна припустити, що така поліваріантність термінів щодо подій середини XVII ст. у працях дослідника частково була пов'язана з використовуваними ним джерелами.

Початковий етап військових дій Хмельниччини майже повністю лишився поза увагою Л. Кубалі. Натомість більш детально ним описані облога Львова і Збаража, битви під Зборовом, Берестечком та Жванцем. Описи битв та облог у нарисах Л. Кубалі відрізнялися особливою динамічністю викладу, оскільки вони, за авторським задумом, мали слугувати прикладами польської хоробрості і мужності, з іншого боку – нещадності та жорстокості ворога. Значно менше уваги історик звернув на козацько-польські угоди. Відповідно до його поглядів, Зборівський і Білоцерківський договори та Жванецька угода для польської сторони були помилковими та такими, що унеможливили контроль за подальшою діяльністю Б. Хмельницького.

У п'ятому розділі **«Переяславська Рада та Гадяцька угода в інтерпретації Людвіка Кубалі»** подано його уявлення щодо значення та ролі цих знакових для українських земель договірних актів.

У підрозділі 5.1. *«Причини скликання та значення Переяславської ради у трактуванні Л. Кубалі»* констатується, що ця подія для нього була завершенням власне козацько-польського конфлікту та водночас стала початком московської війни, яка у свою чергу спричинила «Північну семилітню війну». Причини її скликання істориком розглядалися доволі побіжно, проте серед найбільш вагомих він виокремив помітне погіршення на той час як зовнішньополітичного, так і внутрішньополітичного становища Б. Хмельницького, що вимагало від гетьмана пошуку нових союзників.

Найпереконливішим аргументом для вибору Б. Хмельницьким в якості нового союзника саме Московського царства стала, на думку історика, православна віра. Проте Л. Кубалю підкреслював різницю між православною вірою в Москві та в Києві, вказуючи також на непересічну роль на українських землях польських католицьких впливів і традицій. У баченні історика вибір нового протектора сприймався суспільством не достатньо позитивно. Слід також підкреслити, що події довкола Переяслава Л. Кубалю вписав до контексту порівняння загального становища українських земель у складі Речі Посполитої, які ним оцінювалися більш позитивно, та майбутніх їх перспектив під протекторатом Московського царства. З огляду на це, також змінюється оцінка діяльності руського православного духовенства, яке у ранніх дослідженнях історика отримувало радше негативну характеристику.

В оцінці Л. Кубалі саме підпорядкування руської церкви московському патріархату було важливішим, ніж політичний акт Переяславської ради, адже воно забезпечувало панування Москви в Україні, яке б спиралося саме на об'єднаній церкві та не залежало від гетьманських рішень. Фактично під контроль московського патріарха потрапила вся Русь, межі якої сягали набагато далі, ніж підпорядковані козакам землі.

У підрозділі 5.2. *«Час гетьманування І. Виговського та Ю. Хмельницького в оцінці Л. Кубалі»* наголошується, що політична ситуація на українських землях

після смерті Б. Хмельницького дослідником описувалася досить побіжно. Найбільше уваги в цьому контексті Л. Кубаля звернув на Гадяцьку угоду 1658 р., якій присвятив два нариси. Насамперед історик вважав, що будь-яке польсько-козацьке порозуміння було б неможливе за життя Б. Хмельницького. Тому після його смерті відкрилася можливість до спільного вирішення конфлікту. Серед чинників, що безпосередньо вплинули на нове тимчасове політичне зближення козаків та поляків, Л. Кубаля відзначив загальну політичну ситуацію, яка склалася напередодні перемовин. До цього призвела політика Московського царства, яка після смерті Б. Хмельницького почала поступово зменшувати козацькі права, гарантовані статтями 1654 р., а також ряд козацьких повстань проти гетьманування Івана Виговського. На переговори також вплинула складна політична ситуація в Речі Посполитій, яка перебувала у стані війни зі Швецією та Московським царством. У цілому в інтерпретації історика Гадяцька унія постає як спосіб порятунку для козаків від гніту Московського царства та повернення їхніх земель до складу Речі Посполитої.

Водночас Л. Кубаля належав до тих істориків, які не бачили майбутнього для існування Гадяцької угоди. Однією з причин цього в його розумінні стали окремі прагнення козаків. По-перше, це їхні вимоги щодо територіальних змін, тобто розширення території Руського князівства за рахунок приєднання до нього Волинського, Подільського, Руського, Белзького воєводств. По-друге, це релігійне питання, адже козаки наполягали на скасуванні унії та остаточному поверненні православним їхніх церковних маєтностей. Згідно з Л. Кубалею, польська сторона не могла погодитися на такі умови. Також історик був переконаний, що козаки не розуміли користі від сильної влади гетьмана, яка б могла забезпечити їм усе, чого вони прагнули.

Політика Ю. Хмельницького автором розглядалася досить побіжно. Історик зосередився переважно на присязі Ю. Хмельницького московському цареві, тобто на прийнятті ним Переяславських статей 1659 р. За ключовий момент московсько-польської війни 1659–1660 р. Л. Кубаля вважав Чуднівську угоду, саме підписання якої для нього було подією, котра досить оптимістично завершила період «Північної семилітньої війни», припинивши тривалі жорсткі військові протистояння на території Речі Посполитої.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз джерел та спеціальної наукової літератури дозволяє зробити ряд висновків.

По-перше, виокремлюється чотири етапи формування уявлень істориків щодо особливостей наукового доробку та загального внеску в історичну науку Л. Кубалі. Для першого прижиттєвого етапу характерне сприйняття вченого як історика з особливим письменницьким талантом, щоправда, такого, який не достатньою мірою володів методами історичного дослідження. Другий, «некрологічний», етап репрезентував Л. Кубалю як історика, який «боровся за душу польського народу», перш за все, польського патріота, а також того, чия

творчість стала джерелом натхнення для «Вогнем і мечем» Г. Сенкевича та зрештою спричинила певним чином викривлене й неповне бачення письменником польсько-козацьких стосунків середини XVII ст. Третій, науковий, етап, насамперед, представлений інтерпретацією Г. Барича, який зобразив Л. Кубалю як історика, який серйозно постраждав від політичних колізій другої половини XIX ст. Починаючи з 1970-х рр., тематична історіографічна традиція переважно повернулася до характеристик, притаманних його прижиттєвому образу. Четвертий, редуційний, етап переважно представляє Л. Кубалю як історика, близького до уявлень про нього, відбитих у працях Г. Барича.

По-друге, можна констатувати, що поглядам Л. Кубалі на місце й роль історії були властиві романтичні риси. Згідно з ним, історія як наука повинна перш за все, навчити. Своему науковому кредо дослідник підпорядковував спосіб викладення матеріалу та засоби конструювання історичної нарації. Обраний для цього жанр нарису та уведені дослідником до наукового тексту художні засоби чи не найбільшою мірою відповідали поставленим завданням, а саме доступності його праць для широкого кола читачів, їх громадській популярності. Проте одночасно історик мав сформовані в душі позитивізму уявлення про історичні джерела та їх роль у дослідженнях, про що свідчать здійснені ним археографічні публікації. Одночасно він вважав, що слід писати історію з тих джерел, які відомі науці зараз, а не чекати, доки всі вони будуть відкриті та уведені до наукового обігу. Насамперед така його позиція була пов'язана з нагальною потребою у власній історії тогочасного польського суспільства, а також значною мірою продиктована його своєрідним побоюванням через те, що в іншому разі власне польську історію напишуть іноземці.

По-третє, аналіз біографії та наукового доробку Л. Кубалі свідчать, що можуть бути виокремлені три ключові періоди його діяльності. Праці, створені протягом *першого етапу* (1869–1883 рр.), не характеризуються достатньо різноманітною й повною джерельною базою, що спричинило неодноразові викривлення картин історії конкретних подій автором, часто навіть свідчить про сліпе й не завжди виправдане слідування ним за матеріалом, уміщеним у залучених джерелах. *Другий етап* (1883–1910 рр.) умовно можна назвати своєрідною перервою, коли значну увагу історик приділяв публікації популяризаторської літератури. На заключному *третьому етапі* (1910–1918 рр.) наукової діяльності Л. Кубалі, не дивлячись на те, що нариси лишилися ключовою формою його нарації, помітно змінився його загальний підхід у висвітлення історичних подій, а самі вони отримали загальний історичний контекст.

По-четверте, питання української історії у творчому доробку історика представлені загалом дослідженням козацької доби в загальному контексті історії Речі Посполитої середини XVII ст. У працях Л. Кубалі поняття «Україна» використовується доволі часто, але без чіткого визначення її просторової локалізації та змістовного наповнення. Л. Кубаля вбачав в «Україні» передусім географічний об'єкт, рівнозначний з Поліссям, Волинню та Поділлям.

Адміністративні кордони України ним переважно обмежувались Київським, Чернігівським та Брацлавським воєводствами. Описуючи події після Переяславської ради, напевно під впливом використовуваних ним джерел, Л. Кубаля частіше використовував уже термін «Малоросія» або «Мала Русь» стосовно тих українських територій, які відійшли під протекторат Московії. У той самий час у його працях відсутнє іменування українських земель «південно-східними кресами» або «Руссю», що було характерно для праць багатьох польських істориків означеного періоду.

По-п'яте, під час характеристики українського козацтва Л. Кубаля зазначив і продемонстрував помітну різницю між узагальненим образом козака та окремими ключовими історичними особами з його середовища. Загальному образу козацтва, особливо в ранніх дослідженнях історика, притаманні спроби демонізації та надання рис винятково деструктивної, анархічної сили. У той самий час окремі особистості з числа козацтва, хоч і не представлені істориком позитивними персонажами, але отримали в його наукових інтерпретаціях більш розлогі оцінки. Особливо це стосується гетьмана Богдана Хмельницького.

По-шосте, процес формування образу найбільш відомого українського гетьмана у творчому доробку Л. Кубалі можна розділити на два етапи. Для *першого етапу* було характерне зображення козацького гетьмана винятково як ворога з відповідним набором суто негативних рис. У свою чергу, *другий етап* наукової діяльності історика позначився суттєвим розширенням джерельної бази його праць за рахунок використання джерел, котрі висвітлюють також козацьку позицію, а це посприяло виваженості його суджень щодо особи Б. Хмельницького та його діяльності. Свідченням цього може бути зміщення Л. Кубалею акценту з образу гетьмана-бунтівника на образ його як державного діяча, що було особливо характерно для його останніх нарисів.

По-сьоме, згідно з трактуванням польського історика, безпосередньо з діяльністю Б. Хмельницького був пов'язаний козацько-польський конфлікт середини XVII ст., котрий став головною причиною ослаблення Речі Посполитої та, як наслідок, подальшого втягнення її у «Північну семилітню війну» (1654–1660 рр.) Л. Кубаля виокремив комплекс економічних і політичних причин, які спровокували повстання, та відзначив роль особистого конфлікту Б. Хмельницького з Д. Чаплинським. Широке та детальне представлення у дослідженнях історика отримали битви часів Хмельниччини: облога Львова, Збараж, Берестечко та Жванець. В оцінці Л. Кубалі усі спроби мирного залагодження польсько-козацького конфлікту були приречені на невдачу, оскільки жодна зі сторін не мала наміру його дотримуватися.

По-восьме, події Переяславської ради та союз Б. Хмельницького з Московським царством, на думку дослідника, були зумовлені безвихідним становищем гетьмана, а на вибір ним нового союзника, перш за все, вплинула спільність віросповідання. Зрештою саме події в Переяславі, згідно з Л. Кубалею, розпочали якісно новий етап в історії Речі Посполитої, тобто нову тривалу війну з Москвою. У Гадяцькій унії історик убачав можливість примирення двох сторін після тривалих воєн. Проте він не вірив у можливість її тривалого існування,

оскільки вона загрожувала існуванню перш за все самої шляхетської Речі Посполитої.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у фахових виданнях України:

1. Пестрикова О. Польські історики Львова другої половини ХІХ ст.: до питання про термінологічне визначення осередку в історіографії. *Вісник Дніпропетровського національного університету*. Дніпропетровськ, 2014. Т. 22. С. 19–29.
2. Пестрикова О. Науковий доробок та біографія Людвіка Кубалі: історіографічні аспекти. *Гілея. Науковий вісник. Збірник наукових праць*. Київ, 2016. Вип. 115 (12). С. 98–102.
3. Пестрикова О. Образ українських козаків у творчості польського історика Людвіка Кубалі. *Наддніпряньська Україна: історичні процеси, події, постаті*. Дніпро, 2017. Вип. 15. С. 19–29.
4. Пестрикова О. Формування та еволюція образу Богдана Хмельницького у творчості Людвіка Кубалі. *Східноєвропейський історичний вісник*. Дрогобич, 2017. Вип. 5. С. 199–208.
5. Пестрикова О. Доба Хмельниччини в інтерпретації польського історика Людвіка Кубалі. *Наддніпряньська Україна: історичні процеси, події, постаті*. Дніпро, 2018. Т. 21. №2. С. 83–91.

Статті у закордонних спеціалізованих виданнях:

1. Pestykova O. Lokalizacja przestrzena Ukrainy w twórczości Ludwika Kubali. *Między prawdą a wątpliwością. W poszukiwaniu obrazu przeszłości* / Pod. red. Całus K., Majzner R. Częstochowa, 2017. S. 24–255.

Матеріали наукових конференцій:

1. Пестрикова О. К. Ліске: життя та творчість у сучасній польській історіографії. *Каразінські читання (Історичні науки)*. Тези доповідей 68-ї міжнародної наукової конференції (24 квітня 2015 р.). Харків, 2015. С. 20–21.
2. Пестрикова О. Образ козака у творчості Людвіка Кубалі. *Каразінські читання (Історичні науки)*. Тези доповідей 70-ї міжнародної наукової конференції (28 квітня 2017 р.). Харків, 2017. С. 20–21.
3. Пестрикова О. Людвік Кубала – історик у Січевому повстанні. Польське визвольне повстання 1863 р. *Матеріали Міжнародної наукової конференції «Польське визвольне повстання 1863 р.», присвяченої 154 річниці Січевого повстання 1863 року*. (25 квітня 2017 р.). Київ, 2017. С. 92–94.

АНОТАЦІЯ

Пестрикова О. В. Польський історик Людвік Кубаля та його внесок у дослідження проблем історії України. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни». – Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, 2019.

У роботі охарактеризовано основні періоди життя та діяльності дослідника, виокремлено етапи його наукової біографії, а також відтворено загальний процес формування протягом кінця ХІХ – початку ХХІ ст. історіографічного образу Людвіка Кубалі в польській та українській історіографіях. Висвітлено особливості стилю історіописання Л. Кубалі, підпорядковані його уявленням про місце та значення історії в житті суспільства. Зроблено спробу встановити місце сюжетів української історії у науковому доробку Л. Кубалі та подати їх інтерпретацію. Зокрема охарактеризовано уявлення історика щодо українських земель та їх географічної локалізації, розкрито характерні риси збірного образу козака у його дослідженнях, виокремлено два етапи формування образу Б. Хмельницького в працях Л. Кубалі та визначено основні риси, притаманні цьому образу. З'ясовано погляди історика на головні причини та перебіг ключових подій польсько-козацького протистояння середини ХVІІ ст. Встановлено місце Б. Хмельницького в цьому конфлікті. Звернено увагу на особливості інтерпретації Л. Кубалею подій Переяславської ради та її ролі в історії Речі Посполитої, а також значення Гадяцької угоди для польсько-козацьких стосунків означеного періоду.

Ключові слова: Людвік Кубаля, історіографічний образ, польська історіографія, українська історія, козацтво, Богдан Хмельницький, Хмельниччина, Переяславська рада, Гадяцький договір.

АННОТАЦИЯ

Пестрикова О. В. Польский историк Людвик Кубаля и его вклад в исследование проблем истории Украины. Квалификационный научный труд на правах рукописи. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.06 «Историография, источниковедение и специальные исторические дисциплины». – Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара, Днепр, 2019.

В исследовании были охарактеризованы основные периоды биографии Л. Кубали, выделены этапы его научной деятельности, а также раскрыто процесс формирования своеобразного историографического образа историка. Освещены

особенности стиля историописания Л. Кубали, подчиненные представлениям историка о роли и значении истории в жизни общества. Сделана попытка установить место сюжетов украинской истории в научном наследии Л. Кубали и представить их интерпретации. Также, охарактеризованы общие представления историка об украинских землях и их географической локализации. Раскрыты характерные черты собирательного образа украинского казака, присутствующего в его исследованиях. Выделены два этапа формирования образа Б. Хмельницкого в исследованиях Л. Кубали и определены основные черты, присущие этому образу. Выяснено взгляды исследователя на причины и ход ключевых событий польско-казацкого противостояние середины XVII в. и установлено место роли личности Б. Хмельницкого в этом конфликте. Обращено внимание на интерпретации Л. Кубалей событий Переяславской рады и ее роли в истории Речи Посполитой, а также Гадячского соглашения и его значения для польско-казацких отношений указанного периода.

Ключевые слова: Людвик Кубаля, историографический образ, польская историография, украинская история, казачество, Богдан Хмельницкий, Хмельниччина, Переяславская рада, Гадячский договор

ANNOTATION

Pestrykova O. Polish historian Ludwik Kubala and his contribution to the study of Ukrainian history – Qualification scientific work with the manuscript copyright.

The thesis for a candidate of history science degree in speciality 07.00.06 “Historiography, Source Study and Special Historical Disciplines”. – Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, 2019.

The dissertation is devoted to the investigation of the general contribution of the Polish historian of the second half of the 19th – beginning of the 20th centuries L. Kubala into Ukrainian history.

This study covers the state and level of studies on the discussed problem in historiography, describes the source base and reveals its theoretical and methodological foundations. In the present historiographic tradition of researching the biography and scientific activity of L. Kubala were distinguished four stages of shaping his historiographic image. Two main periods in the historian's biography according to his place of residence and scientific activity were identified. In the first period, in Kraków (1838–1869), L. Kubala began his studies at the Jagiellonian University, took part in the January Uprising in 1863, tried himself in dramatic activity. The second Lviv period (1869–1918) was marked by the publication of the outstanding works of the researcher “Szkice historyczne” and “Jerzy Ossoliński”.

L. Kubala's views on the place and role of history had romantic features. According to the researcher, history as science has to teach society from previous examples. Researcher subordinated the method of presenting material and the method of constructing historical narrative to his vision of the role of history. The essay genre,

chosen for this purpose, and the artistic means introduced by the scientist to the scientific text contributed to the wider accessibility of his works to a wide range of readers.

Attention was paid to the issues of geographical location and the content of the term "Ukraine" in the works of L. Kubala and describes the main features of the Cossack collective image in the historian interpretations. Using the term "Ukraine" historian understood above all the geographical object, alongside Polesie, Volyn and Podolia, and its administrative boundaries were mainly limited to the Kyiv, Chernihiv and Braclav voivodeships. It was established that L. Kubala, while characterizing the Ukrainian Cossacks, showed a difference in the construction of the generalized image of Kozak and the image of some Cossack historical figures. The general picture of the Cossacks has features only a destructive, anarchic force, unable to form a state.

Based on the analysis of L. Kubala's scientific heritage, was made an attempt to determine the place of these events of the Polish-Cossack confrontation of the middle of the 17th century in the history of the Commonwealth, outlined by the researcher. The role of B. Khmelnytsky's figure in this conflict also was established. Further, two stages of shaping B. Khmelnycki's image in L. Kubala's work were distinguished and characterized. In turn, the second stage was distinguished by shifting the accent from the image of the rebellious hetman to the image of a statesman. Attention was drawn to L. Kubala's interpretation of the events of the Pereyaslav rada and its role in the history of the Commonwealth.

The role of B. Khmelnycki in the Cossack-Polish conflict of the middle years of the 17th century was taken into account and L. Kubala's views on the causes, course and results of this conflict were established. The researcher pointed out a number of economic and political reasons that caused the uprising.

According to the researcher, the events in Perejaslav and the alliance of B. Khmelnycki with the Moscow Tsar were conditioned by the hopeless situation of the hetman. The choice of a new ally was primarily influenced by the common religious denomination. In the Hadiach agreement, the historian saw the possibility of reconciliation of both sides after long wars. However, he did not see the possibility of its long duration, because it threatened the existence of, above all, the noble of the Commonwealth.

Key words: Ludvik Kubala, historiographic image, Polish historiography, Ukrainian history, Cossacks, Bogdan Khmelnytsky, Khmelnytsky Uprising, Pereyaslav Council, Treaty of Hadiach

Пестрикова Оксана Василівна

ПОЛЬСЬКИЙ ІСТОРИК ЛЮДВІК КУБАЛЯ
ТА ЙОГО ВНЕСОК У ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ІСТОРІЇ
УКРАЇНИ

Спеціальність 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні
історичні дисципліни»

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук

Підписано до друку 31.10.2019. Формат 60×84 1/16. Папір офсетний.
Друк. цифровий. Ум. друк. арк. 0,9. Наклад 80 примірників. Зам. №1518.

Надруковано у друкарні ЛІРА Свідоцтво № від 21.02.2002 р. 61124,
м. Дніпро, вул. Наукова, 5. Тел./факс: + 38 (56) 731- 96-59, + 38 (67) 561-57-05